

НАУЧНО ДРУЖЕСТВО НА БЪЛГАРИСТИТЕ В РЕПУБЛИКА МОЛДОВА

ИНСТИТУТ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО
КЪМ МОЛДОВСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ТАРАКЛИЙСКИ ДЪРЖАВЕН УНИВЕРСИТЕТ „ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК“

БЪЛГАРИЯ: МЕТРОПОЛИЯ И ДИАСПОРА

Сборник по случай 65-годишнината
на д.и.н. Николай Червенков

Трудът е утвърден към печат от: Управителния съвет на *Научното дружество на българистите в Република Молдова* (пр. № 37 от 4 ноември 2012 г.); Научният съвет на *Института за културно наследство към Молдовската академия на науките* (пр. № 05 от 27 ноември 2012 г.); Академичният съвет на *Тараклийския държавен университет «Григорий Цамблак»* (пр. № 03 от 29 ноември 2012 г.).

Редакционна колегия:

Иван ДУМИНИКА (Кишинев, Молдова) – съставител

Калчо КАЛЧЕВ (Велико Търново, България) – отговорен редактор

Георге ГОНЦА (Кишинев, Молдова)

Надежда КАРА (Кишинев, Молдова)

Мария ПАСЛАР (Тараклия, Молдова)

Сергей СТРАШНЮК (Харков, Украина)

Екатерина ЧЕЛАК (Калининград, Русия)

Рецензенти:

доктор на историческите науки, професор Стефан ДОЙНОВ
(София, България)

доктор по история, доцент Ион ГУМЕНИЙ
(Кишинев, Молдова)

доктор по филология, доцент Любовь ЧИМПОЕШ
(Кишинев, Молдова)

Редактор:

доктор по филология, доцент Надежда КАРА

България: метрополия и диаспора: Сб. по случай 65-годинината на д.и.н. Николай Червенков / Науч. дружество на бълг. в Реп. Молдова, Ин-т за културно насл. към молд. акад. на науките, Таракл. държавен ун-т «Григорий Цамблак»; редкол.: Иван Думиника [и др.]. – К. : SSB, 2013 (Tipogr. «Bons Offices»). – 480 р.

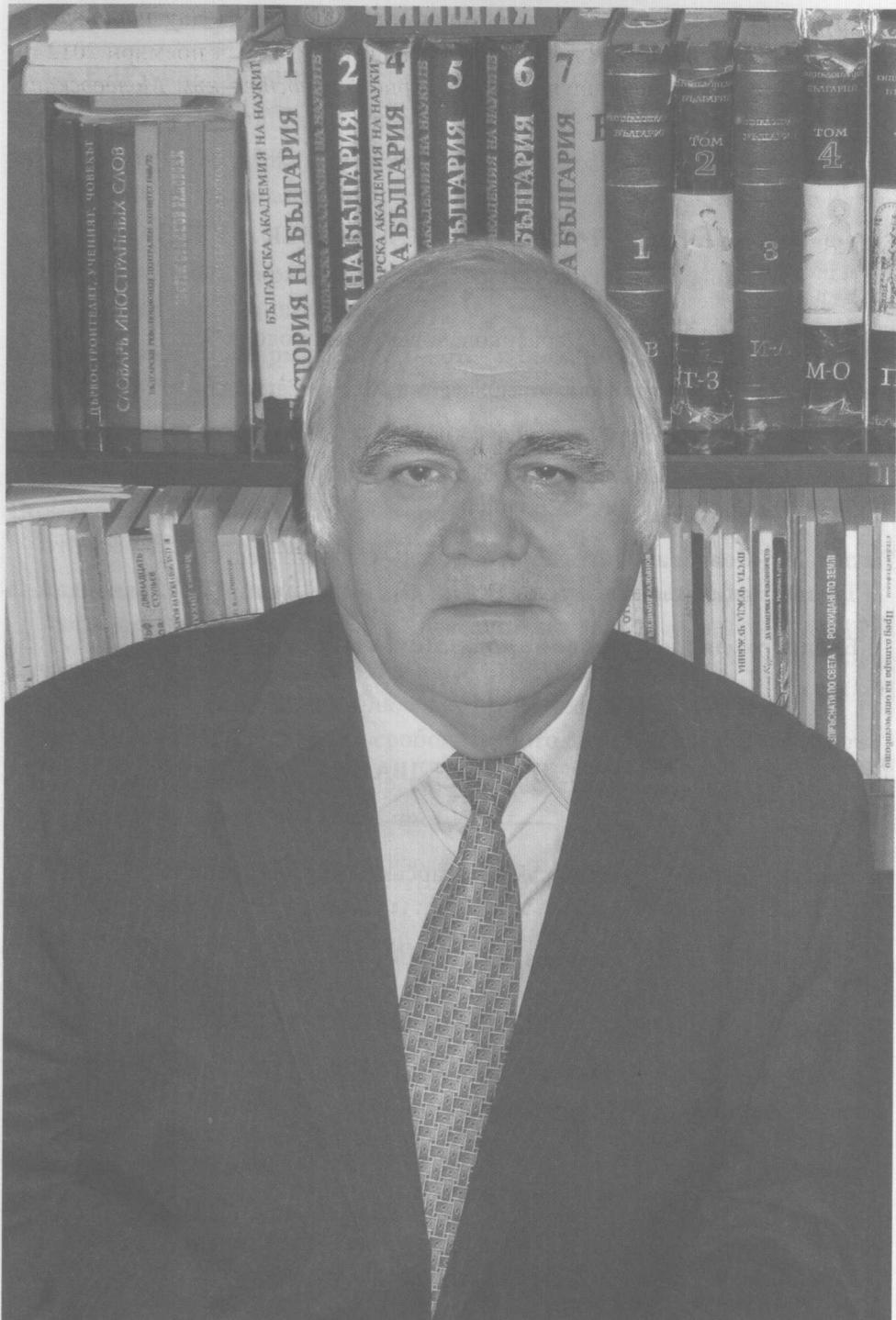
Texte: lb. rom., bulg., rusă, ucr. – Rez.: lb. engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. – 250 ex.

ISBN 978-9975-9577-2-4.

94(497.2)+323.1(478)(=163.2)(082)=00

Б 96

На лицевата страна на корицата на сборника е изображен паметник «Майка България», г. Велико Търново, България.

Николай ЧЕРВЕНКОВ

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор (Калчев К.) 7

I. НИКОЛАЙ ЧЕРВЕНКОВ – ЧОВЕК И УЧЕН

Челак Е. (Русия). Николай Червенков: человек, учёный, любитель 13
Duminica Iv. (Молдова-България). Savantul Nicolai Cervencov – omul istoriei 28
Кара Н., Рацеева Е. (Молдова). Председатель Научного общества болгаристов Республики Молдова 38
Паслар М. (Молдова). Николай Червенков – първият ректор на Тараклийския държавен университет «Гр. Цамблак» 46
Библиография на трудове на д.и.н. Николай Червенков 51

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

Мільчев В. (Україна). Болгарський гусарський поселений полк (1776–1783) 74
Пригарин А., Кляус (Филипова) М. (Україна). Болгарский переселенец Бессарабии первой половины XIX в.: историко-демографический портрет 82
Реулец Л., Кышлалы Г. (Молдова). Первая перепись задунайских переселенцев в Бессарабии как исторический источник 92
Шабашов А. (Україна). К вопросу о переселении болгар и гагаузов в Российскую империю и Бессарабию 107
Tomuleț V. (Молдова). Etapele și specificul colonizării regiunilor de sud ale Basarabiei și Ucrainei cu coloniști transdanubieni în secolul al XIX-lea 118
Poștarencu D. (Молдова). Moșierii Țanco-Chilcic 131

Павлов П. (България). Няколко бележки за Индже Войвода.....	137
Челак Е. (Русия). Църквата «Света Параскева» в село Твърдица (Република Молдова): основане и дейност.....	145
Квилинкова Е. (Молдова). Архивные и историографические сведения о распространении апокрифических текстов у бессарабских болгар и гагаузов.....	159
Караиванов Н. (България–Молдова). Георги Раковски за нашите български сънародници гагаузи	172
Манджурова Р. (България). Христо Ботев и българите в Бесарабия (към въпроса за българското етническо пространство).....	183
Пачев С. (Украина). Проблема массового переселения болгар в Таврическую губернию 1861–1863 годов в историографии	190
Стоянов И. (България). Една българо-френска инициатива от 1868–1869 г. в защита на българската кауза	200
Сайпанова А. (Украина). Политическая деятельность Васила Левского в освещении профессора С. И. Сидельникова.....	223
Хаджиниколова Е. (България). Кишиневското общество за разпрос- транение на грамотност, Търновският революционен комитет и българското национално-освободителното движение през 1876 г.	233
Петков П. Ст. (България). Българската православна църква и първата парламентарна мисия в Русия през 1879 г.	243
Калчев К. (България). Някои наблюдения върху биографията на Олимпи Панов	248
Руссов Н. (Молдова). Измаильский болгарин Георгий В. Шопов: возвращение из забвения	257
Ктиторов С., Аствацатуров Г. (Русия). Из ранней истории болгарской общины Кубани	267
Шкундин Г. (Русия). Болгарское этническое меньшинство в Румынии как фактор внутриполитической жизни Болгарии (август 1913–июль 1914 г.).....	279
Хатлас Е. (Полша). Румънската и съветската политика за българите в Бесарабия в период 1918–1944 г.	295
Думиника Ив. (Молдова–България). Бессарабские болгары и гагаузы во взглядах румынского писателя и политика Георге А. Кузя	301

Грекова И. (Украина). Развиток освіти в болгарських селах півдня України та Молдови (1944–1948 рр. ХХ ст.)	319
Валева Е. (Русия). Диссидентство и оппозиция в социалистической Болгарии: зарождение и развитие.	326
Станчев М. (Украина). Серый кардинал (о родоначальнике атомной и водородной бомб в СССР Н. А. Дмитриеве)	339
Няголов Б. (България). Территориалната автономия в Европа и опитът на бесарабските българи.	348
Каковкина О. (Украина). Археологическое наследие Украины как фактор развития болгарской diáspory страны в конце ХХ – начале ХХI вв.	369
Георгиев Г. (България). Наблюдения върху ролята и значението на етноложките изследвания сред българите от Украйна и Молдова в наши дни.	378
Водинчар Е. (България). Образът на българката на страниците на „Кишиневските епархиални ведомости”	390
Ковалов А. (Молдова). Особенности календарной обрядности болгар села Парканы (Слободзейский район, Республика Молдова)	394
Сорочану Е. (Молдова). Пролетни празници на бесарабските българи	408
Рацеева Е. (Молдова). Этнокультурная идентичность болгар Республики Молдова	421
Неделчева-Водинчар О. (Украина). Религиозният мироглед на младите хора от Тараклийския район	432
Банкова Е. (Молдова). Традиции гостеприимства у болгар Республики Молдова	436
Никогло Д. (Молдова). Болгарские и гагаузские заимствования в традициях питания молдаван Буджака (на примере лексико-этнографических реалий)	441
Кондов В. (България–Молдова). Още веднъж към въпроса за българските заемки в говора на гагаузите от с. Конгаз, Комратско	451
Новаков С., Гургуров Н. (Молдова). Кортенско фолклорно наследие	455
Кара Н. (Молдова). Семантика фитонимических символов песенного фольклора болгар Молдовы и Украины	459

Предговор

За Николай Червенков, като за млад и надежден съветски учен-изследовател на българското възрожденско минало, узнах преди 45 години: тогава моят много близък колега и приятел Л. Спасов се бе завърнал от Москва, където случайността ги бе срещнала. В края на 70-те или може би в началото на 80-те години ми станаха известни и негови публикации в българския научен печат. А това значи, че през 1993 г., когато вече се запознахме лично с него, имах изградена най-обща представа като за мой колега – почти връстник. И нищо повече. Но тази представа беше определено като за личност със сериозен потенциал.

Съдбата ни срещна най-напред на една научен форум в София, посветен на 135-та годишнина на Болградската гимназия. Скоро след това, в края на октомври, проведе се и втората поредна конференция, организирана от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, на която се разискваха проблеми, свързани с историята на българите от Северното Причерноморие. По това време бях изградил общо взето една нова трайна ориентация към изучаване миналото на българите от Бесарабия, и по-специално към военния принос на наши сънродници в Освободителната /1877–1878 г./ руско-турска война като опълченици и/или като офицери в българската армия до 1918 г. Съвсем наскоро бях чел негов отзив за един труд на Елена Хаджиниколова.

От изложеното за читателя на настоящите редове не ще е трудно да се досети, че разговорът ни по тази, а и по-друга подобна проблематика, нямаше как да не бъде интересен. Поне за мене той бе такъв. От моя молдовски събеседник, за когото ми бе известно, че е родом от Украйна, узнах толкова интересни детайли, непознати от дотогавашната ми тригодишна работа из българските архиви и библиотеки. В лицето на Н. Н.Червенков, още след първия ни разговор, видях личност, която определено ми импонираше както със зрелостта на съжденията, така и с деликатността и тактичността на резервите и несъгласията по отделни тематични проблеми. Постигнахме пълен консенсус в нашето виждане относно потребността и в България да се заработи по-сериозно върху историческото минало на бесарабските българи, с приоритетно внимание към изтъкването на приноса им към следо-свобожденска България. (По това време средствата за масова информация

определен „изпреварваха“ научните среди с вниманието си към тази част от българската общност от бившия СССР). Разговаряхме и за личности, познати на мен като изследователи на интересуващата ме материя. За мен бе истинско откритие и „докосването“ до паметта на неговия учител К. А. Поглубко, който ми бе добре познат като автор.

Така започна нашето приятелство, което продължава и до ден днешен. То в самото начало се прояви при негова неочеквана среща с близка съученичка от родния му край в моя дом във В. Търново, така и с топлото посрещане в студения Кишинев през декември 1995 г. Кратката ми работа в Националния архив на Република Молдова тогава, запознаването ми с негови близки и познати като Г. Гонца и С. Новаков, Г. Аствацатуров и Ф. Врагалев – всичко това остава и до днес един светъл спомен от първата моя командировка в Република Молдова. Нашите срещи и разговори ставаха вече регулярни, а понякога по два-три пъти в годината. Колкото повече го опознавах, толкова повече ми импонираше – и с особеното си чувство за хумор, не щадящо дори и собственото его, и със селските спомени за чишийски бивалици и небивалици, и със стремежа му да не притеснява никого. Неизвестно по какви причини, но е факт, че и близките ми в семейството започнаха да го възприемат и да го очакват като скъп и желан гостенин. А и да се тревожат за здравето му, когато се оказа, че в тази насока той е имал понякога сериозни проблеми.

Назначаването му за пръв ректор на Тараклийския университет посрещнах с чувство на задоволство, но и с известна тревога. Тревогата идваше от това, че трудността на решаваните проблеми от най-различно естество в малкия град би могла да подкопае сериозно здравето му... Видях го на работното му място през април 2007 г. и разбрах, че *науката история* временно е отстъпила на по-заден план. Почти спартанският начин на живот тогава не можеше да не се отрази на здравето му. Но той стоически понасяше всички несгоди в името на по-голямата идея – да укрепи най-новото висше учебно заведение в Републиката, да засили в него българщината, без да допуска както реанимиране на носталгията по съветизма, така и уронване на новия дух на укрепващото молдовско самосъзнание. При това неговата мисионерска дейност не бе разбирана от всички – не само от някои просветни фактори в София, но даже и от българската интелигенция от молдовската столица, – това са мои заключения в резултат на повърхностните ми наблюдения за една седмица. Николай Николаевич не изрече ни една хулна дума срещу когото и да било. Усещах, че нещо го гнети, но той отказваше да рови в не- приятните за него теми под предлог, че аз не бих могъл да му помогна. Което си беше чиста истина...

Днес той е свободен от отговорностите на ректор. И със сигурност живее с трепетните очаквания за „светло“ пенсионерско бъдеще. Бъди здрав, прия-

телю! И не оставяй науката, която е „учителка на живота“. В обкръжението на твоите най-близки хора – Мария, Динчо и Петър – ти със сигурност ще дадеш още нови неща за близкото и по-далечно минало не само на българите от Украйна и Молдова. 65 години са нещо прилично като възраст, но те не стигат да изкажеш всичко, което си натрупал като знания. Защото „за да останеш, за да си потребен, за да те има и след теб дори“, то трябва наистина някои известни неща да се преоткриват...

Върху фона на току-що изложеното не изглежда нелогично настоящият сборник, посветен на 65 годишнината на Н. Н. Червенков, да обобщи в едно под формата на статиен материал, една част от творческите усилия на учени предимно от Молдова, България, Украйна и Русия. Със задоволство трябва да констатираме обаче, че към тях е приобщил своите усилия и **Е. Хатлас** от Полша... Приоритетно място сред всички изследвания е естествено да заемат статии на колеги, най-тясно свързани с епохата на Българското възраждане. Към тази група трябва да откроим трудовете на учените от Молдова **В. Томулец, Д. Поштаренку, Н. Руссов, И. Думиника** и др. Посветени на същата епоха са и материалите на изследователите от България **П. Павлов, Н. Караванов, Р. Манджукова, И. Стоянов, Е. Хаджиниколова, П. Петков, Е. Водинчар**, както и на тези от Украйна – **В. Милчев, А. Пригарин, М. Кляус (Филипова), С. Пачев, А. Шабашов, А. Сайпанова, И. Грекова**. Със сигурност интерес за специалистите по етнология (етнография) биха представлявали материалите на **Г. Георгиев** от България; **С. Новаков, Н. Гургуров, Е. Квилинкова, Г. Кышлалы, Л. Реулец, А. Ковалов, Е. Банкова, Е. Сорочану и Е. Рацеева** от Молдова, както и публикацията на **О. Водинчар-Неделчева** от Украйна. Сред всички автори се открояват имената и на изследователи като представителите на Молдова **Н. Кара, Д. Никогло и В. Кондов**, които интерпретират специфична езиковедска проблематика. Привличат вниманието също с интересните въпроси, които заявяват чрез материалите си, представителите на Русия **Е. Челак, Г. Шкундин, С. Ктиторов и Г. Аствацатуров**. Тази проблематика напълно хармонира с широкия спектър от проучвания, с които е свързана досегашната дейност на „виновника“ за този сборник. Не може да има съмнение, че ще привлече внимание с крайно интересните въпроси, поставил в статията си, и ученият-дипломат **Михаил Станчев** от Украйна. Безспорен интерес ще има и към изследванията на **О. Каковкина** (Украйна), **Ел. Валева** (Русия) и **Бл. Нягулов** (България). Увереността в това произлиза не толкова и не само от факта, че написаното от тях представлява статии, интерпретиращи въпроси из областта на history current /съвременната история/. Различните тематични ракурси в материалите на последните трима автори като че ли открепхват вратите към бъдното.

Озаглавяването на сборника: „**България: метрополия и диаспора**“, по този начин синтезира разбирането за необходимостта от непрекъснати връзки

между България и диаспората от близката чужбина. Едновременно с това се напомня, че българската страна трябва да играе по-действена роля за културно-просветното и научно издигане на българите от Молдова и Украйна. Съхранената българска като традиции, като културно самосъзнание и идентичност, при това в условия на една относителна толерантност и без особено големи грижи от страна на България, изисква една по-действена политика от страна на отговорните фактори в София... Историческите процеси показват, че без взаимодействието между метрополия и диаспора не би могло да се стигне до консенсус в идеята и за единство на българския народ.

А в деня на 65-та годишнина на уважавания от всички ни d-r hab. Николай Червенков струва да се надяваме, че след едно десетилетие той ще стане отново „виновник“ за издаване на нов сборник в чест на $\frac{3}{4}$ – вековния свой юбилей!

La mulți ani, приятелю!

Проф., д.и.н. Калчо КАЛЧЕВ.